

A MAGYARSÁG JELENLÉTE A NYUGATI VILÁGBAN, ELSŐSORBAN A TUDOMÁNYOK TERÜLETÉN

Nyugati világon korábban a Lajtán túli, fejlett európai és amerikai államokat értettük. Ilyen értelemben a „Nyugat” fogalma manapság már sem földrajzilag, sem politikailag nem állja meg a helyét. Ezért rövid előadásomban ugyan a Lajtán túli, de a Kárpát-medencén kívül bárhol képviselt magyar tudományosságról és a magyar tudósok szerepéről fogok beszélni. Az előadást kísérő diásor nemzetünk megosztottságát szemlélteti, hiszen például ide is több mint 20 országból érkezünk. Amikor létrehozták a Magyar Tudományos Akadémiát, Széchenyi Istvánék nem gondoltak arra, hogy a magyar tudományt a későbbi századokban ilyen szétszórattatásban fogjuk művelni. Egyrészt azért, mert 1920-ban hazánk, a Kárpát-medence területét szétdarabolták, másrészt gazdasági vagy politikai okokból is sokfelé szóródtunk szét a nagyvilágban. Kérdésként merülhet fel, hogy vajon kit tekintünk magyarnak, magyar tudósnak? Általában erre azt felelhetjük, hogy magyar az, aki magát a különböző élethelyzetekben magyarnak (magyar nemzetiségűnek, anyanyelvűnek, származásúnak) vallja. Hányan lehetünk? A megbízható becslések, állami népszámlálások, népszámlálások hiánya miatt lehetetlen pontosan meghatározni, hogy világszerte hányan vagyunk a magyar nemzeti közösség tagjai. Néhány évtizede még általánosan elfogadott volt azt mondani, hogy 15 millió magyar él a világon.

Ez az adat ma már csak akkor állhat közel a valósághoz, ha az amerikai kontinensen a magyar gyökerekkel (is) rendelkezőket tekintjük magyarnak, nem pedig a magyarul tudókat, vagy az otthon magyarul beszélőket.

Fordítsuk figyelmünket arra a statisztikára, amely a Lajtán túli magyar tudósvilágról született! Hogyan szóródtak szét tudósaink hazánk-

ból, a Kárpát-medence területéről? Milyen módon tartjuk őket számon?

A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) 1990-ben fogott hozzá nemzetegyesítési céljainak megvalósításához, elsőként az akadémiai tagsággal kapcsolatban. Lebontva azt a falat, melyet a korábbi évtizedekben húztak föl a határ két oldalán élő magyar tudósok között. Akadémikus csak az lehetett, aki Magyarország területén élt, magyar állampolgár volt. 1990-től kezdve azonban azt a nem Magyarországon élő tudóst, aki méltóvá vált az akadémikusságra, akit arra jelöltek, az MTA tagjává válhatott. Őket úgy hívjuk: *az MTA külső tagjai*.² E tagságra csak magyarok jogosultak. A másik kategóriába, a *tiszteleti tagságé*ba etnikai szempontból mások is kerülhetnek: olyan nem magyar nemzetiségűek, akik szorosan kötődnek a magyar tudományokhoz, vagy a magyarságkutatáshoz és az MTA-hoz.

Világszerte a Kárpát-medencén kívül, a Lajtán túl vagy a nyugati világban 169 magyar akadémikus él. Közülük az európai kontinens területén 60, Észak-Amerikában, természetesen jórészt az Amerikai Egyesült Államok területén pedig közel 100 akadémikus él, akiket nagyra becsülünk. Ausztrália és Ázsiai is képviselteti magát, az utóbbi Izrael révén.

A tudomány területén is megvalósuló nemzetegyesítési folyamat következő fontos lépése az volt, hogy 1996-ban létrehozták a *Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságot (MTK EB)*³, melynek az a feladata, hogy kapcsolatot tartson a mai magyar határokon kívül élő minden olyan tudóssal, aki magyarnak vallja magát és tudományos doktori fokozattal rendelkezik. A Kárpát-medencén kívül is nagyon sokan vannak ilyenek. Ahhoz, hogy az Akadémiával szorosabb kapcsolatot tarthassanak, át kellett dolgozni az akadémiai törvényt. E szerint az MTA köteles kapcsolatot tartani a határon túli magyar tudományosság képviselőivel és támogatnia kell őket – ami egyrészt erkölcsi, szellemi jellegű, másrészt anyagi, pénzügyi támogatás is lehet.

Ezt követően hozta létre a Magyar Tudományos Akadémia az ún. *külső köztisztviselési tagság*⁴ intézményét. Erre a lépésre azért volt szükség, hogy ne csak az akadémikusság terén történjen meg a nemzet-

egyesítés, hanem mindazon magyarok körében, akik a világon bárhol tudományos munkát végeznek. Így Ausztráliától Alaszkáig minden magyar, tudományos fokozattal rendelkező kutató részévé válhat az MTA által irányított magyar tudományos életnek. Napjainkban 226 olyan tudós van, aki az MTA külső köztestületének tagja. Megoszlásuk természetesen nagyon hasonlít az akadémikusokéhoz. Nagy részük az észak-amerikai régióban él, túlnyomórészt az Egyesült Államokban. Erőteljes, 63 fős a Nyugat-Európában élő magyar tudósok száma is, de Dél-Amerika, Ausztrália és Ázsia is képviselteti magát ebben a kategóriában.

Ha összevetjük a magyar közösségek és az MTA-hoz ilyen módon kötődő magyar tudósok számát, jelentős eltérések látszanak. Feltehetően jelentős azoknak a tudósoknak a száma, akik nem tudnak a „tudományos állampolgárságnak” is nevezett MTA köztestületi tagság lehetőségéről.

A diagramok jól szemléltetik, hogyan oszlanak meg a külső köztestületi tagok a Kárpát-medencei, illetve a Lajtán túli világ szempontjából. A külső köztestületi tagok kisebb része, kb. hatoda él a Kárpát-medencén kívül. Az Akadémia külső tagjai esetében viszont fordított a helyzet. A határainkon túli magyar akadémikus közösség jóval nagyobb súlyú a fejlett nyugati világban, az amerikai kontinens északi részein, illetve Nyugat-Európában. Ez utóbbi terület esetében főleg az északnyugati, északi és közép-európai fejlett országokra gondolok, ahol a „nyugat-európai” magyar akadémikus tömeg összpontosul.

A Nyugat-Európai Országos Magyar Szervezetek Szövetsége közgyűlésen vetettem föl: *Milyen jó lenne tudni, hogy önök és a helyi tudományosság között milyen erős a kapcsolat, mennyire fogják egymás kezét a Svédországban, Németországban élő akadémikusok és tudósok? Csak az MTA-val tartanak kapcsolatot? Magyar szempontból is tudományos missziós szerepet töltenek-e be abban az országban, ahol élnek vagy sem?* A kérdésnek a megválaszolása akár egy jövőbeli önálló feladat is lehet. Első lépésként az adatbázisainkat kellene egyeztetnünk. Így önök, akik valamelyik nyugati országot képviselik, tudomást szerezhetnének azokról a „lappangó” magyar szellemi kapacitásról, akadémikusokról, tu-

dósokról Nagy-Britanniában, Franciaországban vagy Kanadában, akikkel nincs kapcsolatuk. Reméljük, hogy ezek a remélt kapcsolatok idővel szorosabbá válnak.

A külső köztestületi tagok megoszlását mutató ábrán, az Európán kívüli régiók esetében világosan látszik az Egyesült Államok dominanciája, 123 külső taggal és 73 akadémikussal.

Büszkéek vagyunk tudósainkra, bárhol éljenek is a világon. De különösen büszkéek vagyunk azokra, akiket az egész világ ismer. Azokra a magyar, magyarországi származású tudósokra, akadémikusokra, akik megkapták a Nobel-díjat. Akikről nagyrészt tudja a világ, hogy magyar(országi) származásúak.

A tudományos büszkeségünk csarnokának tagjai:

- a pozsonyi Lénárd Fülöp,
- a Bécsben született Bárány Róbert,
- a szintén Bécsben született Zsigmondy Richárd
- Szent-Györgyi Albert, aki a szegedi emlékek felújításával a közel-múltban vált ismét híressé,
- Hevesy György, Békésy György, Wigner Jenő, Gábor Dénes, Daniel Carleton Gajdusek, majd Friedman,
- Máramarosszigetről Elie Wiesel,
- Polányi János Károly,
- Harsányi János,
- Oláh György; a Magyar Tudományosság a Kárpát-medencén Kívül albizottságunk (MTKK AB) tiszteletbeli elnöke. A világbéli magyar tudományos eredmények és események népszerűsítésére létrehozott hírlevelünkben, a nyugati magyar arcképcsarnok első darabja hozzá kötődött.

- Kertész Imre;
- Herskó Ferenc Karcagról.

A *Tudomány és magyarság*⁵ című kiadványunkban megtalálható azoknak a portréja, akik az MTA Arany János-díját kapták, így például Kúnos György.

Különösen büszkéek vagyunk egy új díj, az Agy-díj (Brain Prize) első birtokosaira (összege alapján a Nobel-díjjal egyenrangú): Buzsáki

György, Freund Tamás és Somogyi Péter kapták meg a világon először ezt a díjat.

Az MTA vezetése, élén Pálincás József elnök úrral arra törekszik, hogy a szerény anyagi lehetőségek ellenére, megkísérelje visszafordítani a hazánkból történő agyelszívást, ami nagyon hosszú ideje tart. Tudósaink a különböző szakterületekről távoznak nyugatra. Az Akadémia *Lendület programja*⁶ a fiatal huszonéves-harmincéves kiválóságoknak kínál olyan anyagi támogatást és kutatási lehetőségeket, amelyért már érdemes hazajönni. A program sikeresen indult, egyre több fiatal tehetséget sikerült hazacsábítani, elérni, hogy otthagyja Svájcot, Németországot vagy Amerikát és jöjjön haza a megfelelő kutatóintézetbe.

A Magyar Tudományosság Külföldi Elnöki Bizottság az akadémiai törvénynek megfelelően anyagilag, ösztöndíjakkal is támogatja azokat a magyar tudósokat, akik köztisztviselői tagok.⁷ A sikeres programunk eredményeként a támogatottak az elnyert kutatási időszak alatt magyarországi szállás lehetőséghez, megfelelő kutatási körülményekhez, illetve magyarországi vagy szülőföldi ösztöndíjhoz jutnak.

Az MTK EB-nek van egy albizottsága, a *Magyar Tudományosság a Kárpát-medencén Kívül*⁸ elnevezésű, amely kifejezetten azért felel, hogy a Lajtán túli, a nyugati világban élő magyar tudósokkal tartson kapcsolatot. Korábban *Nyugati Magyar Tudományos Tanács néven tevékenykedett, s mint ilyen* 2003-ban született meg a *World Science Forum* keretén belül. Később beolvadt az MTK EB-be, s a magyar orvosok albizottságával együtt önálló részei a testületnek. Az a feladatuk, hogy az önkormányzatokban élő magyar tudósokkal tartsák a kapcsolatot és elvégezzék a kiemelt jelentőségű nemzet- és tudománypolitikai feladatokat. Tegnap neveztem ki a *Magyar Tudományosság a Kárpát-medencén Kívül* Albizottság két társelnökét: Bergou János professzor urat New Yorkból, az észak-amerikai kontinens képviselőjében és Gosztonyi György professzor urat Németországból, a nyugat-európai magyar tudományosság képviselőjében.

A magyar tudományosságot számba vevő világméretű utazásunk után érkezünk meg a „Nyugat” keleti mezsgyéjére, a hajdani magyar nyugati gyepűre, az Órvidékre (a jelenlegi osztrák Burgenlandba) és a kon-

ferenciánkat vendégül látó hajdani magyar kisvárosba, Felsőpulyára. Az 1990-es évek derekán az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetben általam elindított Kárpát-medencei etnikai térképsorozat⁹ 2005-ben megjelent űrvidéki térképén is áttekintést adtunk arról, hogy a középkortól napjainkig, települési szinten, hogyan változtak az etnikai viszonyok. Így például Felsőpulya esetében is láthatjuk, hogyan lett egy ezer lakosú magyar faluból a 20. század derekától kezdve egy 3 ezer lakosú, 80%-ban németajkú városka. Azt pedig, hogy a konferenciánknak otthont adó, mostani városháza helyén, a Domschitz vendéglővel szemben 1964-ben még három magyar anyanyelvű család élt, azt egy „nyugati”, űrvidéki magyar tudós, Dr. Somogyi László korabeli kutatásaiból, doktori disszertációjából tudhatjuk.

Végezetül engedjék meg, hogy Felsőpulya város vezetőinek a magam és az MTA nevében megköszönjem azt, hogy vendégszeretetüknek köszönhetően a *Kufstein tanácskozás* megérhette 12. születésnapját.

¹ Kocsis Károly, *akadémikus, intézeti igazgató, egyetemi tanár; az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság elnöke (Budapest)*

² http://mta.hu/mta_tagjai/

³ <http://mta.hu/cikkek/magyar-tudomanyossag-kulfoldon-elnoki-bizottsag-106341>

⁴ <http://mta.hu/cikkek/kulso-koztestulet-106371>

⁵ <http://mta.hu/cikkek/kiadvanyaink-105181>

⁶ <http://mta.hu/lendulet/lendulet-fiatal-kutato-program>

⁷ <http://mta.hu/cikkek/palyazatok-121681>

⁸ <http://mta.hu/cikkek/nyugati-magyar-tudomanyos-tanacs-109401>

⁹ <http://www.mtafki.hu/konyvtar/kiadv/etnika/index.html>